

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 316.7:008(477)
Т654

Рецензенти:

Виткалов С. В. – доктор культурології, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Герчанівська П. Е. – доктор культурології, професор (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв);

Лимаренко Л. І. – доктор педагогічних наук, професор (Херсонський державний університет);

Павлова О. Ю. – доктор філософських наук, професор (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка);

Сабадаш Ю. С. – доктор культурології, професор (Маріупольський державний університет).

Авторський колектив:

Бриль М. М., Гайдукевич К. А., Гончарова О. М., Гоцалюк А. А., Григорчук Т. В., Гуменюк Т. К., Дихнич Л. П., Калантаєвська О. О., Ключко Ю. М., Кузьменко Т. Г., Панарін О. Є., Пашкевич М. Ю., Петрова І. В., Поліщук Л. О., Прокуріна М. О., Тимошенко О. В., Шибєр О. О.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 10 від 10.01.2022 р.)*

Видання здійснене у межах науково-дослідної роботи кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля КНУКіМ «Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні» (номер державної реєстрації 0117U002887).

Т654 Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні: колект. монографія / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 556 с.

ISBN 978-617-520-291-3

Колективна монографія репрезентує ключові трансформаційні процеси соціальної культури, актуалізовані в дослідницькому просторі сучасної української культурології. Значну увагу зосереджено на розкритті світоглядно-ціннісного потенціалу культуротворчості та вивченні актуальних проблем, які характеризують розвиток соціальної культури в умовах сьогодення. Розглянуто трансформації соціальної культури у різних її проявах під впливом цифрових метаморфоз.

Для культурологів, філософів, мистецтвознавців, істориків, викладачів і студентів закладів вищої освіти та всіх, хто цікавиться культурним поступом людства.

УДК 316.7:008(477)

ISBN 978-617-520-291-3

© Колектив авторів, 2022
© Видавництво Ліра-К, 2022

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	5
Бриль Марина Миколаївна Самоосвіта як соціальний тренд	7
Гайдукевич Катерина Анатоліївна Сучасна видовищна культура: теоретичні та прикладні аспекти	38
Гончарова Олена Миколаївна Трансформаційні процеси жіночого мистецтва Проперції де Россі у соціальній культурі Болоньї	70
Гоцалюк Алла Анатоліївна Процеси соціокультурних трансформацій: традиції та новації.....	118
Григорчук Тарас Васильович Передумови формування професійних компетентностей менеджерів соціокультурної сфери, зорієнтованих на виконання маркетингових функцій.....	157
Гуменюк Тетяна Костянтинівна Культурні детермінанти інформаційного суспільства (креативність, діджитал, нові медіа).....	189
Дихнич Людмила Петрівна Комунікаційні стратегії fashion-індустрії в сучасному соціокультурному просторі	219
Калантаєвська Ольга Олександрівна Корпоративна соціальна відповідальність як складова культури підприємства в контексті стратегії сталого розвитку	260

Ключко Юлія Миколаївна

Комунікативний простір музеїв в умовах
соціокультурних трансформацій суспільства.....291

Кузьменко Тарас Григорович

Святкова культура України: традиції і сучасність.....323

Пашкевич Марина Юхимівна

Артизація суспільних процесів360

Петрова Ірина Владиславівна

Культурні та креативні індустрії: від методологічних
ідентифікацій до політичних імплікацій389

Поліщук Людмила Олександрівна

Клубна культура в Україні: історія та сучасність.....423

Проскуріна Марія Олегівна

Креативна економіка в трансформаційних процесах
сучасного суспільства.....454

Тимошенко Олена Володимирівна

Фінансове забезпечення розвитку сфери культури
та секторів креативної економіки в Україні.....486

Шибєр Оксана Олександрівна

Тренди розвитку рекреаційно-дозвіллевих практик
в процесі становлення цифрового соціуму525

Передмова

Трансформаційні процеси, що характеризують сучасне суспільство, визначаються соціальною культурою людей, яка охоплює не лише політику, економіку, соціальну чи освітню галузі, але й духовно-етичні, філософські та естетичні аспекти. Розуміння засадничих принципів і закономірностей розвитку трансформаційних процесів культурної інфраструктури; вивчення остаточно не осмисленої проблематики, що супроводжує динамізацію соціальної культури в Україні, вимагало застосування міждисциплінарного підходу, використання якого дозволило авторам монографічного дослідження актуалізувати конкретні соціально-культурні проблеми, а також спрогнозувати подальший розвиток соціальної культуротворчої активності в Україні.

У колективній монографії, запропонованій увазі читача, представлено теоретичні роздуми українських науковців (культурологів, мистецтвознавців, економістів, психологів, педагогів), які, спільно з практичними надбаннями, відображають динамізм та поліфонію соціальної культури України. Вченим вдалося органічно поєднати дослідницькі пошуки із логікою розвитку соціальної культури, а також продемонструвати практичні надбання у царині сучасної культурології. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує науковий синтез теоретичних рефлексій та культурних практик; соціальних інновацій і культурної тягlosti; соціально-культурної цілісності й контраверсійності, що дозволяє читачеві віднайти відповіді на нагальні питання теорії та практики у галузі соціальної культури.

Загалом, колективом авторів піднято та успішно розв'язано ряд наукових проблем, зокрема обґрунтовується явище самоосвіти як соціального тренду та професійних компетентностей менеджерів соціокультурної сфери (М. Бриль, Т. Григорчук); розкриваються теоретико-практичні аспекти української святкової культури (Т. Кузьменко); аналізуються культурні детермінанти інформаційного суспільства (Т. Гуменюк); конкретизуються процеси артизації та видовищності в сучасному світі (К. Гайдукевич, М. Пашкевич) тощо. Багатогранність дослідження різноманітних виявів соціально-культурних явищ підтверджується тематичним спрямуванням на-

укових розвідок: культурні індустрії та креативна економіка (І. Петрова, М. Проскуріна, О. Тимошенко); культурні, мистецькі та рекреаційно-дозвіллі практики (О. Гончарова, Ю. Ключко, Л. Поліщук, О. Шибєр); комунікаційні та корпоративні стратегії (Л. Дихнич, О. Калантаєвська).

Монографія буде цікавою широкому колу читачів: культурологам, історикам, філософам, митцям, студентам, усім тим, хто захоплюється вивченням та осмисленням соціально-культурних процесів сучасності.

Колектив авторів, які працювали над монографічним дослідженням «Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні», висловлює щире подяку науковим рецензентам за доброзичливе ставлення, ґрунтовні пропозиції та неупереджену оцінку. Це наш спільний доробок, який має слугувати розбудові соціальної культури України.

Поплавський Михайло Михайлович,
*доктор педагогічних наук, професор,
Президент Київського національного
університету культури і мистецтв*

Бриль Марина Миколаївна,
канд. психол. наук, ORCID ID: 0000-0003-1116-5823,
доцент кафедри фешн та шоу-бізнесу КНУКіМ

САМООСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТРЕНД

Вступ. Освіта у всі часи буде знаходитися у фокусі уваги суспільства, оскільки є його стратегічним ресурсом. У суспільстві знань, в умовах постійних змін та трансформацій важливим стає не стільки освіта як результат, а й способи її здобуття. Наявні тенденції в освітній сфері свідчать, що зараз значна увага приділяється усвідомленню нового освітнього тренду — самоосвіти, якому прогнозують забезпечення однієї з найважливіших функцій фахівця — підтримки в актуальному стані готовності до виконання професійних ролей на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що феномен самоосвіти вже давно вийшов за межі суто педагогічного процесу та знаходиться в площині міждисциплінарних досліджень. Зазначимо, що з позицій філософської науки самоосвіту вивчали М. Бердяєв, Н. Брагіна, О. Бурлука, М. Воложаніна, В. Зеньковський, М. Мамардашвілі, Е. Тофлер; у педагогіці — Л. Айзенберг, В. Бондаревський, А. Громцева, Г. Коджаспірова, І. Лернер, П. Підкасітий, Г. Щукіна; у психології — Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтєв, А. Матюшкін; з соціологічної точки зору — І. Грабовець, Г. Зборовський, В. Турченко, Е. Шукліна та багато інших вчених.

Мета статті — розглянути самоосвіту як соціальний тренд, а також виявити можливості педагогічного моделювання освітнього процесу в закладі вищої освіти як засобу формування в студентів готовності до самоосвіти протягом життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спеціалісти різних галузей стверджують, що ніколи світ ще не опинявся в умовах таких кардинальних змін, які відбуваються в сучасності. Економічний розвиток висуває суттєво нові вимоги і до сфери професій: достатньо значна їх кількість сьогодні «живе» 5–15 років та кожного року з'являються сотні нових. Треба зазначити, що на теперішній та майбутній ринок праці вже мають вплив та, вірогідно, будуть тривалий час впливати різноманітні технічні, культурні та соціальні чинники,

до яких можна віднести глобалізацію, зміни в моделях управління (у широкому розумінні — державами, у вузькому — бізнесом), значне зростання середнього класу в системі соціальної стратифікації, зміни в потребах споживачів, зростаючу екологічність як виробничих процесів, так і вимог до наявного способу життя людей, старіння населення Землі, автоматизацію, цифровізацію, розробку та впровадження інформаційно-комунікативних технологій [21; 22].

Зміни в економіці вже зараз вимагають від спеціалістів нових «надпрофесійних» навичок, які згодом під час перебігу професійної кар'єри забезпечать можливість підвищувати ефективність роботи та за потребою допоможуть без особливих перешкод легко змінити сферу діяльності, зберігаючи водночас здобуту раніше ексклюзивну композицію власних компетентностей. До таких «над» навичок відносять: системне та критичне мислення; вміння організовувати та управляти проектами; вміння діяти в умовах невизначеності; володіння цифровими навичками — управління складною цифровою інформацією, програмування, використання робототехніки, робота з штучним інтелектом; здібності до творчості, креативність; мультимовність та мультикультурність; вміння організувати міжгалузеву комунікацію та спілкування з людьми різних соціальних верств.

За оцінками світових експертів, оприлюднених Forbes, BBC, Trade Schools Colleges, та експертів дослідницької групи «Digitale Transformation» науково-дослідного інституту майбутніх трудових відносин (м. Бонн), найбільш затребуваними будуть фахівці, які можуть проектувати, впроваджувати нову техніку і технології з урахуванням викликів майбутнього, а також професії, пов'язані із забезпеченням життя та здоров'я людини, з технологіями майбутнього, ІТ-технологіями та даними, екологізацією виробництва. Також залишаться актуальними й професії з таких галузей як навчання, надання індивідуальних послуг, творчість, оскільки не зможуть бути заміщені автоматизованими системами [22, с. 31].

Глобальні тенденції суттєво впливають і на саму філософію та форми функціонування такого соціального інституту як інститут освіти, який несе основну відповідальність за підготовку кожної людини до соціальних умов життя. На останні виклики часу він гнучко відповідає тим, що висуває на порядок денний нову світоглядну концепцію, яка замінює традиційну «освіту для життя» на сучасну

«освіту протягом життя», підкреслюючи головний принцип освіти сьогодення — принцип безперервності. Отже, причинами безперервності процесу навчання впродовж життя стає те, що існуючі професійні знання мають особливість швидко «старіти»; популярні в попередні часи професії стають незатребуваними; людина втрачає інтерес до наявної в неї професії, яка не розвивається.

Раніше людина зазвичай (переважно в юнацькому віці) навчалася протягом 10–15 років: вона отримувала спочатку загальну, потім — професійну освіту, а після цього вже все своє життя працювала. В сучасному світі закріплюється інша тенденція: спеціаліст (випускник вищого закладу освіти) протягом реалізації в професії та побудови кар'єри постійно вчиться новому — «перекваліфіковується», «довчається», «перенавчається», широко та гнучко використовує формальні та неформальні можливості освітньої системи. І ще одна «інновація» часу: він не завжди намагається підтвердити нові набуті компетентності відповідним документом (дипломом), бо основним результатом освіти стає саме вміння їх використовувати, а не формальне підтвердження їх наявності.

Людина в XXI столітті гостро відчуває те, що все навколо, а особливо технології, швидко старіє та змінюється. Вона час від часу опиняється в ситуації вибору та прийняття рішень, які підштовхують її застосовувати в поведінці значний ступінь особистої самостійності: бути не «людиною-*smart*» — тямущою, розсудливою, винахідливою, а «людиною розумною — *smart use*» (розумне використання), «*smart memory*» (інтелектуальна пам'ять).

Згідно з результатами опитування американського дослідницького центру Pew Research Center, проведеного в США в 2016 р., 73% дорослих людей постійно знаходяться в процесі навчання чомусь новому. Для розуміння та визначення такого способу освіти як окремого поняття в сучасному мовному дискурсі можна зустріти різні стійкі словосполучення: «освіта дорослих» (*adult education*); «продовжена освіта» (*continuing education*); «подальша освіта» (*further education*); «перманентна освіта» (*permanent education*); «освіта протягом життя» (*lifelong education*); «навчання протягом життя» (*lifelong learning*); «відновлювана освіта» (*recurrent education*) як освіта через чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою. Усі вони мають відношення до особливого та достатньо

нового соціального тренду в суспільстві — самоосвіти, яка за своєю сутністю є головним механізмом саморозвитку сучасної людини. Поважне відношення до такого способу освіти має значні соціальні наслідки для подальшого життя кожної особистості — якісні зміни в житті: професійний успіх; кар'єрне зростання; фінансове благополуччя; укріплення професійного іміджу; відчуття успішності. І це означає, що саме така якість як самостійність виявляється найнеобхіднішою для людини теперішньої епохи.

Динамічність світу диктує системі освіти в застосуванні своїх форм та методів відповідати дзеркально — також ставати гнучкою та динамічною. Наявна загальна система освіти в широкому змісті базується на традиційних принципах й тому виявляється неготовою для повного задоволення швидкоплинних вимог до проявів компетентностей фахівців у глобальному розумінні. Тому роль самої людини в процесі опанування змісту освіти невпинно зростає, формуючи новий соціальний тренд, і, як зазначають деякі дослідники, «мегатренд цивілізаційного буття світової спільноти» — самоосвіту [19].

І мова тут йде не тільки про студентів у традиційному сенсі, соціальна роль яких у певний період їх життя саме й полягає в навчанні. Реалії життя стимулюють широко застосовувати в освіті принцип безперервності, розповсюджуючи його ареал на форми зайнятості значно більшої частини дорослого населення, що виконує різні виробничі функції. У цьому контексті не випадково, що під час проведення в Гамбурзі у 2005 р. V Міжнародної конференції з проблем освіти дорослих, саме самоосвіту назвали «ключем до прогресу в XXI столітті». Однак зрозуміло, що наявність тенденції ще не означає її всебічного охоплення й тому, наприклад, у нашій країні другу вищу освіту в університетах, академіях, інститутах в більшості своїй виявляють бажання отримувати лише 0,1 % вступників (дані 2020 р.), що свідчить про низьку вмотивованість дорослих людей, які вже мають вищу освіту, до набуття нових професійних компетентностей. Концепція навчання протягом усього життя не набула поки поширення серед населення України, але створює потенційні можливості для розвитку освітніх послуг [22, с. 14].

Необхідність самоосвіти в суспільстві не викликає сумніву ще й тому, що сучасна людина живе в середовищі, яке перенавантажене

інформацією та, за думкою багатьох науковців, є не лише «інформаційним суспільством», а справжнім «суспільством знань», в якому будь-яка інформація усвідомлюється, переробляється, трансформується, стає основою до народження нового знання та як зазначає О. Найдьонов «...має евристичний потенціал... як самостійне утворення, своїм основним сенсом існування має привнесення в життя людини більш широкого переліку знань, ніж у попередні індустріальні часи» [18, с. 77]. Суспільство, в якому переважне значення має діяльність працівників інтелектуальної праці, висуває жорсткі вимоги до їх участі в соціальній діяльності та відповідальності в цілому. Це дає підстави для переосмислення підходів до того, якою взагалі повинна бути «освічена людина» та яку роль в її житті буде грати самоосвіта. Як зазначають М. Нагоева та Б. Бидова: «Самоосвіта сприяє збереженню індивідуальності, неподільності самого себе, внутрішньої цілісності особистості..., сприяє успішній самоідентифікації людини в структурі соціальних зв'язків та відносин» [17, с. 190].

Більшість вчених з суспільних наук мають сталі погляди на періодизацію розвитку людства, поділяючи його на три основні періоди: доіндустріальний, *індустріальний та постіндустріальний*. Провідна роль в останньому належить знанням та технологіям як основному капіталу та ресурсу економіки. З кінця 70-х рр. XX ст. у філософському дискурсі закріплюється думка, що світова система господарювання будується на інформації та знаннях: у постіндустріальну епоху людина повинна вміти ефективно засвоювати величезні масиви інформації, використовувати їх у максимально невизначеній економічній, виробничій, технологічній та інших ситуаціях. У 1993 р. один з найвідоміших теоретиків менеджменту П. Друкер опублікував працю «Постекономічне суспільство». Перший розділ цієї книги мав назву «Від капіталізму до суспільства знань». Отже, П. Друкер одним з перших у науковому світі звернув увагу на роль працівника в умовах знанневої економіки. Пізніше в книзі «Завдання менеджменту в XXI столітті» він описав такого працівника як представника сфери розумової праці, на якого в майбутньому буде існувати значний попит, та продуктивність праці якого буде насамперед вимірюватися якістю, а не кількістю або обсягом, що повинно досягатися шляхом організації його інноваційної діяльності та неперервного навчання [11, с. 18].

У сучасний час комунікативної революції значно підвищилося швидкість обміну інформацією та прийняття рішень, змінилися темпи поширення нових технологій. Поява Інтернету як мережі загального доступу надала нові можливості для динаміки та форм розповсюдження знань в суспільному просторі. Як зазначає А. Тарасюк: «...якщо в основі інформаційного суспільства завжди покладено інформацію та технології її обробки, поширення, перетворення та передачі, то в основі суспільства знань — завжди процес перетворення інформації на знання» [23, с. 157]. Тобто за своїм змістом суспільство знань, на відміну від інформаційного суспільства, за визначенням ЮНЕСКО, має «ширші соціальні, етичні та політичні параметри» [10, с. 19]. Відповідно в суспільствах знань також будуть цінитися практика творчості та інновацій, в якій завжди є можливість втілення результатів саморозвитку.

Ідеї самоосвіти та самовдосконалення з давніх часів займали розум людини. Концепція «освіти протягом життя» у теперішніх умовах наповнює їх новим змістом: конкурентоспроможній особистості необхідні додаткові фахові, психологічні та моральні якості для забезпечення здатності відповідати новим викликам сьогодення. Ідея самоосвіти концептуально тісно пов'язана з ідеєю саморозвитку. Давньогрецькі та давньоримські філософи (Геракліт, Піфагор, Платон, Сенека) у своїх працях досліджували різні питання саморуку, самозростання, самопізнання та самовдосконалення людини. Як ідея загального залучення до культурного життя вона активно розроблялася далі в часи Відродження. В епоху Просвітництва важливим доповненням до концепції саморозвитку стала думка Дж. Локка про пізнання світу через внутрішній світ та рефлексію за допомогою відчуттів. Яскравим українським філософом цього часу був Григорій Сковорода, який також закликав «пізнавати себе» — тобто спрямовувати все своє життя на самовдосконалення. Питанням самоосвіти присвячували свої пошуки видатні педагоги Ян Амос Коменський, Жан Жак Руссо, Йоганн Генріх Песталоцці. Я. А. Коменський підкреслював як загальний підхід до самоосвіти принцип природовідповідності виховання, під час якого відбувається самостійний рух кожної речі до свого окремого призначення — намагання стати потенційно тим, ким призначено бути, розвивати самостійно зсередини те, що закладено з народ-